

Rökstenen

Denna vårt lands mäktigaste och märkligaste runsten, med den längsta runinskriften av alla i världen, är känd sedan 1624, då Johannes Bureus ritade av den medan den ännu satt inmurad i väggen till kyrkans tiondebod, det s.k. "gamla kyrkhärbärget". Här satt den också när riksantikvarien Johan Hadorph och efter honom antikvarius Landsberg avtecknade den på 1600-talet, samt när Göransson då kompletta runstenssamling "Bautil" utkom 1750. Ja, ännu när Broocman utgav sin "Beskrifning" över Östergötland fanns den här och nämnes på samma plats rentav så sent som i ett inventarium av år 1829. Den var placerad så, att framsidan med själva minnesskriften vette utåt. När tiondeboden revs 1843 fann man till sin förvåning att stenens samtliga fem sidor eller ytor var totalt överäckta med runor. Sedan Hedmark avtecknat de dittills dolda sidorna inmurades stenen på nytt, nu i den nyuppförda kyrkans vapenhus i södra väggen. Hedmarks teckning visar "att de av allt att döma färsta skadorna i baksidans högra kant längs skärningslinjen mellan denna sida och vänstra smalsidan redan funnits där när teckningen togs. Sannolikt har de uppstått när stenen bröts ut ur bodväggen". Först 1862 blev stenen på den skotskfödde runentusiasten George Stephens' initiativ uttagen och rest på sin nuvarande plats strax inom dåvarande kyrkogårdsmuren rakt västerut från kyrkans västportal. Den försågs på 1890-talet med ett skyddstak, och efter 1900 anbragtes lös-tagbara väggar och dörrar mellan stolparna.

Snart sagt vartenda år sedan resandet på den nya platsen har det kommit avhandlingar och uppsatser om Rökstenen. Vi kan bara anföra de viktigaste och bara författarna, inte titlarna:

- 1862 teckning av P. A. Säve
- 1866 Hans Hildebrand och George Stephens
- 1872 ny teckning av C. F. Lindberg
- 1878 Sophus Bugge, den första verkligt viktiga avhandlingen

- 1880–82 L. Fr. Löffler
- 1883 ny skrift av Bugge
- 1890 Henrik Schück
- 1892 Viktor Rydberg
- 1896 Schück igen
- 1910 Bugges tredje avhandling
- 1911 Hjalmar Lindroth
- 1912 Hugo Pipping
- 1918 Erik Brate
- 1919 Pippings viktigaste arbete om stenen
- 1920 Otto von Friesens grundläggande specialstudie
- 1932 Pipping än en gång
- 1936 Sigurd Agrell
- 1950 och 1956 Å. Ohlmarks
- 1958 Elias Wessén
- 1961 Lis Jacobsen
- 1962 S. B. F. Jansson

Det är en väldig revy, och ändå påstår vissa hyperkritiker att "stenen är inte tolkad än". Det är den visst det, fast den är svårtydd som bara den och dessutom ristad med sju olika sorters runor. Vi tar avsnitten i deras innehållsliga ordning:

Minnesskriften med vanliga "rökrunor" på framsidan: "Efter Vämod stånda dessa runor. Men Varin gjorde dem, fadern åt dödsvidg son. Jag säger det gamla minnet, vilka två krigsbyten som tolv gånger togs som byte, båda tillsammans från olika män (det gäller Ringen och Svärdet i Sigurd Fafnesbanes saga). Jag säger för det andra vem som för nio åldrar sedan blev beträngd på ebbstranden bland reidgoterna och dog bland dem för sitt övermodsk skull" (det är Teoderik den store i Ravenna, på "ebbstranden"). Nu kommer vers:

Styrde Teoderik,	storvulne kämpen,
herre över flottor	på Hreidhavsstranden
Sitter nu rustad	på stolta springarn
märingars konung	med sköld i rem.

(dvs. Teoderik fick vika för merovingernas konung, Klodvig)

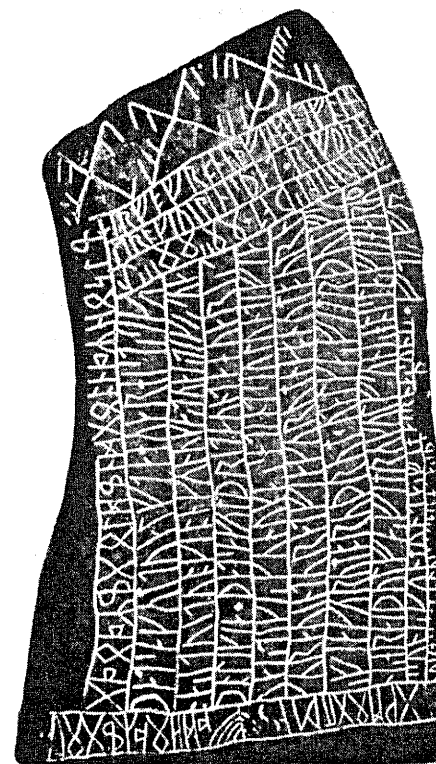
Baksidans inskrift med den äldre runraden:

"Jag säger för det tolfte (det är rad 12) var Sigyns (häxans) häst (vargen) åt as i Tåkern där tjugo kungar ligga. Jag säger för det trettonde vilka tjugo kungar som satt på Själland fyra vint-rar med fyra namn, söner till fyra bröder: 5 Valkar Rådulfs söner, 5 Hreidulfar Rygulfs söner, 5 Haislar Haruds söner, 5 Gunnmundar Björns söner. Jag fostrar nu en ung man, be-tänkte han vad gottgörelse tarvas!" (de 20 kungarna har varit hövdingar i Treleborgens vikingaläger på Själland, som del-tagit i Bråvallaslaget ca 750 och stupat).

Lönnrunor av olika slag:

"Jag säger ungfolket vilken kämpe som fått en son. Det är Vilin (Tor). Han nedslög jätten. Det är Vilin. Gagn spire därav! Jag säger ungfolket vem av Ingvaldsättlingarna (kungäkten på Ingvaldstorp i närheten) som med sitt liv fick umgälla att hans hustru tagit kristdop. Sige (Oden), helgedomsherren, avlade 90-årig (fick då sin son Tor). Jag säger ungfolket: TOR!"

Av språkliga och runologiska skäl måste inskriften dateras till tiden kring 830. Men sommaren 829 kom Ansgar vandran-de från Kalmarsund, där hans skepp kapats av vikingar, upp den gamla rullstensåsvägen över Vimmerby och Tåkernbyg-den till Mälaren, där han fick skeppslägenhet ut till kung Björn i Birka. Han har gjort ett uppehåll i Rök-Ingvaldstorp och för-kunnat ordet, och "kronprinsen" Vämod's hustru har låtit sig döpa. "Han frälste många själar, kvinnor mest", konstaterar ju Fröding om en mer sentida predikant. Hon har troligen en-ligt lagen begravts levande och hennes man offrats åt Tor – av sin egen far, bygdekungen och översteprästen Varin. Endast så kan Rökstenens gåta lösas. Faderns fasansfulla plikt-kollision har resulterat i världens längsta gravinskrift, som slutar med en flammande hednisk bekännelse till den starke Tor, Vita-Krists besegrare, senhedendomens mäktigaste asagud. De run-typer vi hittills sett i inskriften är rökrunor, urgermanska runor (fast i degenererad form), kvarnvingerunor, kvistrunor, s.k. iuR-runor och hälsingerunchiffer. Sjunde runtypen är mångbistavsrunan *Fé*, "rikedom": må vi förbli rika och mäk-tiga trots det hemska som hänt! Nu fostrar Varin en yngling,

Rökstenens baksida.

troligen Vämod's son och alltså sin egen sonson, till sin efter-trädare. Det kan skrivas precis hur mycket som helst om Rök-stenen, men det här får räcka. Intressant är att just Linköpings stift upptog det av Ansgar grundade Birkastiftets traditioner, och det var bara här som munkarna i domkyrkans högkor medeltiden igenom sjöng Sankt Ansgars, treenighetsförkunnaren, helgonofficium. – Men varför passagera om Völsungasagans två klenoder, om Teoderik och om Bråvallaslagets vi-kingar? Jo, det är exempel på hur det går dem som inte tror på Tor.